

ЧЕТ ТИЛИНИ ЎРГАНИШДА ОНА ТИЛИНИНГ ПСИХОЛОГИК ЎЗИГА ХОСЛИГИ

Ахмедова Муяссар Хадиматовна

Тошкент давлат педагогика университети

Умумий психология кафедраси проф. в/б., психол.ф.д.

Садритдинова Мубина Ҳасан қизи

Хорижий тиллар факультети талабаси

E-mail: muyassaraxmedova1968gmail.com

+998946592781

Аннотация. Маълумки, таълим олувчиларнинг чет тилида фикр юритиш, эркин нутқни амалга ошира олиш хотираини ривожлантириш, интеллектуал фаолиятини шакллантириш зарурияти муҳим аҳамият касб этади. Ушбу мақолада чет тилини ўқитишнинг аҳамияти хусусида сўз боради. Шунингдек, тил ўқитишдаги муаммоларга алоҳида тўхталиб ўтилган. Айниқса, чет тилини ўзлаштиришда она тилининг ўзига хос психологик хусусиятларига эътибор берилган.

Калит сўзлар: инглиз тили, таълим, метод, методика, она тили, ахборот, таҳлил, авлод, жамият, давлат, маданият, тарих, онги, ҳиссиёт хотира.

PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF MOTHER LANGUAGE IN LEARNING A FOREIGN LANGUAGE

Akhmedova Muyassar Khadimatovna

Tashkent State Pedagogical University

Department of General Psychology Prof. v/b., psychol. ph.d.

Sadritdinova is the daughter of Mubina Hasan

Student of the Faculty of Foreign Languages

E-mail: muyassaraxmedova1968gmail.com

Summary: It is known that the need to think in a foreign language, to develop the memory of free speech, and to form the intellectual activity of students is of great importance. This article talks about the importance of learning a foreign language. Also, the problems of language teaching are discussed separately. Special attention

is paid to the psychological characteristics of the mother tongue in learning a foreign language.

Key words: English language, education, method, methodology, mother tongue, information, analysis, generation, society, state, culture, history, mind, emotion, memory.

Тил кишилик жамиятининг асрлар давомидаги бутун тарихий жараёнида маълум бир гуруҳ томонидан эмас, балки бутун жамият ва жамиятнинг аъзолари томонидан яратилган ижтимоий ҳодисадир. Шу билан бирга, тил бирор даврнинг, бирор жамият тарихий тараққиёт жараёнидаги бир қанча даврларнинг маҳсули бўлиб, жамият учун хизмат қилади. Шунинг учун ҳам тилнинг кишилик жамиятидаги аҳамияти беқиёс. Тил ёрдамида билимлар ҳосил қилинади, тўпланади ва бир авлоддан бошқа авлодга етказиб берилади. Тил – инсонлар ўртасидаги мулоқотнинг энг муҳим воситаси, фикр ва ҳиссиётларни ифодалаш, янги маълумотлар, билимларни ўзлаштиришнинг асосий механизми. Бошқалар онги ва ҳиссиётига самарали таъсир кўрсатиш учун мазкур тил соҳиби уни яхши билиши лозим.

Сўнги йилларда жамият тарққиёти ривожлангани сари чет тилларига қизиқиш ортиб бораётганлиги сезиларли кўзга ташланади. Тиларни ўрганишга интилишнинг жуда кўп сабаблари мавжуд. Шулардан бири – киши бутун дунё бўйича саёҳат давомида чет эл вакиллари, давлатлари, маданияти ва тарихини ўрганиши, ҳамда улар билан суҳбат қуриш жараёнида ўзининг илмий салоҳиятини ошириб бориш мумкин. Шунингдек турли тилларни қанча кўп ва яхши ўзлаштиради, инсоннинг характери, хулқи, муомала маданияти ўзгариб, мукаммаллашиб боради.

Фақат ўз она тилисини мукаммал эгаллаган шахсгина бошқа хорижий тилларни ўзлаштириш меъёри юқори бўлиши мумкин. Бир инсон икки тилни айнан тенг даражада билиши жуда мушкул. Дунёда бир неча тилларни биладиган инсонлар кўп. Масалан, буюқларимиздан Абу Наср Форобий жуда кўп тилни билганлиги (XIII асрда яшаган тарихчи Ибн Халликаниннг кўрсатишича, Форобий ўз она тили – туркий тилдан ташқари 70та тилни билган) ҳақида маълумотлар бор[3.345].

Жаҳон таълим тизимидаги туб ислохотлар болаларнинг чет тилларни мукаммал ўрганишлари, барча соҳаларда чет тилини билган ҳолда ўзларини намоён эта олишлари учун зарур шарт-шароит яратиб бериш, уларнинг хорижий тилда оғзаки ва ёзма нутқларини ривожлантириш муаммоларини

илгари сурмоқда. Таълим олувчиларнинг чет тилида фикр юритиш, эркин нутқни амалга ошира олиш қобилиятларини ривожлантириш, интеллектуал фаолиятини шакллантириш, уларнинг тайёргарлигини баҳолаш масалалари билан ЮНЕСКО, ЮНИСЕФ, Европа Университетлари Ассоциацияси, Олий Таълим Сифатини Таъминлаш Европа Тармоғи каби ташкилотлар шуғулланмоқда. Бу масаланинг умумий тенденцияларда ривожланиши замонавийлик ва ёш авлодда чет тилига оид малакаларнинг шаклланишида катта аҳамият касб этиб, замонавий тарбия муаммолари билан боғлиқ ҳолда талабаларнинг ижодий қобилиятларини оширишга хизмат қилмоқда [8].

Тилларни ўрганиш мураккаб жараён ҳисобланади. Шунинг учун унда бир қанча қийинчиликларга дуч келиш мумкин, яъни психологик муаммолар ана шулар жумласидандир. Бу муаммоларни бир қанча психолог олимлар катта қизиқиш билан ўрганишган. Муаммонинг долзарблиги шундаки, кишининг билими ва шу тилда гапириш иқтидори ҳар доим ҳам бир-бирига тўғри келавермайди. Айрим инсонларга тил ўрганиш жуда ҳам осон, айримларига эса ўта қийин туюлади.

Чет тилини ўрганишдаги қийинчиликлар ҳақида сўз борганда тил тушунчасининг психологик хусусиятларига эътибор қаратиш мақсадга мувофиқ. И.А.Зимняя тилнинг хусусиятига қуйидагини таклиф қилади: “тил – бу қийин системали таълимот бўлиб, у инсон тушунча тафаккурини вужудга келтиради, ҳамда инсоннинг муомала вазифасини бажарувчи функциясини ривожлантиради[6].

Гумболтд таъкидлашича, тил – бу миллат қалби. Унда тўлиқ “миллий” характер акс этган. Тил – ижтимоий–тарихий маҳсулот бўлиб, у ҳар хил авлодлар ўртасида мулоқот учун хизмат қилади. Тил – бу энг тирик, энг сароб ва мустаҳкам алоқа бўлиб, яшаб бўлган, яшаётган ва келажак авлодларни бир-бирига боғлаб турувчи буюк ва тарихий бир бутунлик ҳисобланади.

Чет тилининг бошқа мактаб дастуридаги ўқув предметларидан фарқи бор. Яна чет тили она тилидан кўп жиҳатлари билан ҳам фарқ қилади. Унинг фарқини Л.С.Виготский таъкидлаб ўтганидек: эгаллаш йўли йўналишида; мулоқотда киришувчалигида; вазифаларнинг ҳаммаси амалга ошишида; боланинг тилини ривожланишида (2-5 ёш). Бунда Л.С.Виготский аниқлаб олган йўли она тили учун пастдан - тепага, чет тилини ўрганиш учун эса, тепадан-пастга характерлидир, деб ҳисоблаган. Шундан кўриниб турибдики, она тили ва чет тилларини ўрганиш бир-бирига қарама қарши кечадиган жараёндир. Сабаби, она тилини инсон ёки бола ўзи билмасдан ҳам туриб

Ўрганиши мумкин, лекин чет тилини ўзи бошидан бошлаб, махсус, тайёрланган ҳолда ўрганади[7].

Тил коммуникацияси талабларига фикрларнинг ифода этиш воситасидек тавфифнома бериш зарур. Бу сифатда она тили ҳам чет тили ҳам намоён бўлади. Аммо она тили биринчи навбатда табиий, натурал мавжутлилик шакли ва эмотционал ирода сферасининг белгисидир. Болада чет тилини қанча яхши ўрганса-да, унинг мулоқотга киришиш даражаси, яъни она тилида сўзлашиш хусусияти юқори туради. Яна бир асосий жиҳати шундаки, бола мактабда одатда она тил орқали сўзлашади ва чет тилида ўрганган сўзларини амалиётда қўллаши жуда кам ёки умуман қўлламайди. Шунинг учун ҳам масалан, чет тилда ўрганган сўзларини миясида сақланиб қолади, айрим ҳолларда қўллайди. Чунки бошқа тилдан ўзлаштираётган сўзларнинг ҳеч қандай ҳиди, ранги, шакли, ҳажми, катта-кичиклиги бўлмагани учун хотирасида сақланиши қийин бўлади. Чунки маълумки хотирага сезги хусусиятлари, ҳиссий ҳолатлар кучли таъсир қилади ва одам онгида узоқ вақт сақланади.

Математика, тарих, география, биология, химия, физика фанларига қараганда тил ўқув предметлар орасида яшаш тарзи учун энг керак бўлиши билан ажралиб туради. Чунки тил орқали биз ўз фикримизни объектив ҳолда баён эта оламиз ва тил ахборот сақловчи, таҳлил қилувчи ва олиб юрувчи восита ҳисобланиди. Тилни ўрганиш учун ўқув фаолияти предметини ўрганиб чиқиш лозим.

Чет тилини предметсизлиги одатда бошқа фанларга нисбатан (математика, жўғрофия, тарих, биология, химия, физика ва бошқалар) реал борлиқнинг билимини бермайди. Чет тили тилларнинг функцияси, қоидалари, талаблари кабиларга асосланади.

Коммуникатив фаолиятга бирёқлама “қўшилиш” қандайдир (инглиз) тилини ўзлаштиришга ёрдам беради. Мактабда бола ўрганаётган тилида мулоқада бўлади, лекин муҳитдан ташқари эмас. Бу нарса боланинг хотирасида сўз бўлиб сақланиб қолади. Инглиз тилидаги “сўз”лар ҳид, ранг, шакл, катта кичиклигидан маҳрум. Шу нарса чет тилини ўзлаштиришда идрокнинг роли сустиги сабабли сўзларни хотирасида яхши сақлаб қолмаслигига сабаб бўлиши мумкин. Инсон она тилини ўзлаштираётганда ўзи билмаган ҳолда ўзлаштиради. Бу табиий бўлиб, ўзлаштираётганда борлиқни билиш учун қурол сифатида фойдаланади. Бу жараёнда табиий унинг одамий, специфик (коммуникатив, билим орттиришлилик ва бошқа ижтимоий) эҳтиёжлари қониқтирилади.

Шундай қилиб чет тилларини ўрганиш учун тил хусусиятининг ижтимоий психологик асосларининг тушуниш ҳамда уларни босқичма-босқич ўзлаштириб бориш мақсадга мувофиқ бўлади. Бунинг учун шахс тил хусусиятининг асосий психологик сифатларини тўғри таҳлил қила олиши ва ундан оқилона фойдалана олиши лозим.

Адабиётлар рўйхати:

1. Артемов В.А. Психология обучения иностранному языку, М.; Просвещение,1999.
2. Ахмедова М.Х. Ижтимоий жараёнларнинг тил ҳодисаларига таъсири // Ёшларга ижтимоий-психологик хизмат кўрсатиш маркази. 2023/2/11. Б.49-53.
3. Ахмедова М.Х. Юксак маънавият – тил ва ахлоқ кўзгуси // Ёшларга ижтимоий-психологик хизмат кўрсатиш маркази. 2022. Б.344-347.
4. Ахмедова М.Х., Арипова М.Л. Таълим жараёнида ўйин усулларини кўллашнинг педагогик-психологик моҳияти // Замонавий таълим 2015. №8. Б. 33-37.
5. Елухина Н.В. Преодоление основных трудностей понимания иноязычной речи на слух как условие формирования способности устно общаться, //ИЯШ,1996, №4.
6. Зимняя И.А. Психология обучения иностранному языку в школе. М.; Просвещение,1991.
7. Леонтьев А.А. Речевые ошибки как проблема психологии; в сб. Материалы 3 Всесоюзного съезда общества психологов СССР, т.1, Общая психология и психофизиология., М.; 1998.
8. Ahmedova M., Rahimjonova X. Bolalarga chet tilini o'rgatishning psixologik jihatlari // International conference dedicated to the role and importance of innovative education in the 21st century 2022/8. 151-154.